

Єрмоленко А.Б. Вища освіта України: цілеспрямованість та результативність / Андрій Борисович Єрмоленко. // Збірник матеріалів III регіональної науково-практичної конференції «Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці» / Андрій Борисович Єрмоленко. – Вінниця: ТОВ "Вінницька міська друкарня", 2017. – С. 19–24.

Єрмоленко А.Б.
кандидат політичних наук, доцент
кафедри філософії та освіти дорослих

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ: ЦІЛЕСПРЯМУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ

Анотація: у статті розглядається питання філософського осмислення діалектики розвитку національної вищої школи в контексті сучасних перетворень та парадигми національної освіти України. Акцентується увага на необхідності орієнтації освіти і виховання на відповідність підготовки особистості і громадянина до життєдіяльності в сучасних умовах і на перспективу.

Ключові слова: євроінтеграція освіти, вища школа, парадигма філософії освіти, ступенева освіта, розвинута особистість, життєві пріоритети людини.

Yarmolenko A.B. candidate of political sciences, associate professor of department of philosophy and education of adults

IDEOLOGICAL BASIS DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE INTEGRATION UKRAINE

Annotation: This paper examines the philosophical understanding of the dialectics of the national higher education in the context of European integration processes and paradigms of National Education of Ukraine. This is due to the search for new training paradigm to human life, which would ensure not only adaptive man's relation to reality, but also the development in accordance with the man-life measurement. The basis of this paradigm is the higher education that develops as a response to the challenges of civilization and in accordance with human needs to find a suitable place and the possibility of self-realization in the new global environment. Fundamental philosophical issues and overall culture are discussed in relation to adaptation of Ukrainian higher education to the needs of our time. The proposed approach in relation to the creation of modular education system. The effectiveness of education should be determined by the ability and willingness to self-identity.

Keywords: European integration of education, higher education, philosophy of education paradigm, multistage education, developed personality, priorities in life man.

Сьогоднішня ситуація в Україні доволі складна і суперечна. Ці моменти диктує не тільки зміна правлячої еліти та воєнно-політичні протистояння на Півдні та Сході. Сучасність демонструє результати діяльності чи бездіяльності нашого вітчизняного політикуму, а рівно і соціуму. По-суті, декларація намірів щодо позитивних трансформацій всіх сфер нашої держави помітно віддалилася від практичних моментів їх реалізації. На думку автора, проблемність полягає не стільки в неефективній діяльності – скільки у абстрактності визначення цілей та завдань.

Не винятком є і національний освітній простір України. Розглядаючи питання його розвитку, необхідно погодитися з наявністю достатньої кількості нормативних актів, перспективних документів щодо покращення ситуації. Проте питання ефективності вітчизняної освіти і зокрема її Вищої школи залишаються і сьогодні в категорії «злободенних». Як зауважує В. Андрущенко, ця проблема належить до найбільш фундаментальних проблем сучасної науки, філософії і соціальної практики. З одного боку, ми спостерігаємо намагання політичного керівництва нашої держави вирішити це питання удосконаленням нормативно-правового поля – що є важливим. Зокрема актуальним є прийняття більш адекватного Закону України «Про вищу освіту» 2014 року. З іншого боку, не конкретизованими залишаються усвідомлення результативності вищої освіти, узгодженості її стандартів з соціально-економічними та іншими вимогами сучасності.

Сучасні перетворення на глобальному і локальних рівнях створюють виклики традиційному суспільству, національним державам і культурам, способам підготовки людини до життя, що здійснюється, насамперед, засобами освіти і виховання. Важливим питанням залишається осучаснення парадигми підготовки людини до життя, яка б забезпечила не лише адаптивне ставлення до дійсності, але й розвиток самої дійсності у відповідності до людських вимірів життя.

Як справедливо зазначають науковці, освітні трансформації в Україні – це не лише система використання кредитів, і не тільки модулі, рівні, експерименти, рейтинги тощо, а передусім нова філософія освітньої діяльності, нові принципи організації навчального процесу, нові технології опанування знань.

Наступним важливим моментом є визначення одним із основних принципів державної політики у сфері вищої освіти, міжнародної інтеграції та інтеграції у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи. Це

здійснюється на пріоритетах національних інтересів та збереження і розвитку інтелектуального потенціалу нації.

Включаючись до наукового діалогу стосовно парадигми розвитку вищої освіти в контексті європейської інтеграції доречно було розглянути її світоглядні засади. Оскільки, визначення парадигми національної вищої школи залежить передусім як від чіткого визначення результату.

Як вважають науковці, вищим рівнем узагальнення усіх знань про реальний світ і діяльність людей є філософія. Саме тому вирішення проблеми відповідності освіти сучасним реаліям та перспективам розвитку цивілізації полягає у філософському осмисленні його концептуальних, методологічно-парадигмальних засад.

Загальний аналіз поточної проблеми пошуку нової парадигми освіти в контексті підготовки людини до життя представлено в роботах Н. Ничкало, В. Олійника, М. Михальченко, Л. Сігаєвої, Т. Кошманової, О. Базалук та ін.

Іншими словами, вирішення проблеми знаходиться на стику наук, інтересів особисті, соціуму і держави. Влучно цю ситуацію охарактеризував Микола Михальченко: "Яким повинен бути в ідеальному і реальному плані громадянин держави, які необхідні засоби, щоб різниця між ідеальною і реальною моделями громадянина була мінімальною, які треба створити економічні, політичні, соціокультурні та соціальні суспільні умови, щоб не було антагонізму між державою і громадянином, між суспільством і особою."

Щоб вирішити ці питання необхідно розглядати людину на рівні особистісному, суспільному та громадянському. А освіту і виховання, як засіб формування особистості, реалізації філософських цінностей та практичних потреб його і суспільства.

Звертаючись до традиційного визначення, що кожна система організовується для досягнення певної мети, можна стверджувати, що у окремої людини як особистості, громадянина є мета. З іншого боку – у спільноти, держави також є мета. Ідеальний варіант – коли вони між собою гармонічно взаємопов'язані (корелюються), а реалізація кожної з них витікає через реалізацію іншої. Так як би, багата країна – багатий кожний її громадянин. І навпаки: заможні громадяни – багата держава.

За логікою речей, це очевидно – проте, не є реальністю. Проаналізуємо від простого: Людина-Особистість-Громадянин. Філософський контекст цієї тріади передбачає гармонічне поєднання рис індивідуума в цих ролях. До чого ж наш об'єкт намагається? Досліджень в цій сфері достатньо. В загальному плані потреби індивідуума можна подати в контексті теорій "Піраміди потреб" по А. Маслоу та "Повноцінного життя" за С. Россом.

Абрахам Маслоу визначає такі пріоритети діяльності індивідуума: фізіологічні потреби: голод, спрага, статеві потреби і т.п.; необхідність в

захищеності: впевненість, подолання страху та ін.; відчуття приналежності і любові; намагання до поваги та визнання; пізнавальні, естетичні та потреби самоактуалізації.

Як уточнення цієї теорії, Скіп Росс визначає комплекс намагань індивідуума у вигляді дерев'яної бочки, кожна клепка якої є пріоритетами його життєдіяльності. Основними серед яких він вважає: духовність, соціальні стосунки, сімейні відносини, здоров'я, особистісне зростання, ділова та матеріальна сфери. При цьому, висота кожної клепки відповідає рівню досягнень індивідуума в цій сфері. А відповідно і рівень життя (наповнення бочки) залежить від гармонічного поєднання розвитку цих сфер.

Поряд з цим існують і певні обмеження, які в обох випадках продиктовані суспільним оточенням. В певній мірі, їх можна визначити терміном, «якщо ця діяльність або її результати не принесуть шкоди іншим індивідуумам».

Як ми бачимо з цієї практики, концептуально впливає: кожен окремий індивід відчуває потребу в гармонічному задоволенні всіх своїх потреб. Оскільки задоволення окремих напрямів не приведе до ідеалу його реалізації. Неповноцінність однієї з сфер приведе до витікання життєвих надбань через її прогалину.

Узагальнюючи сказане, кожен індивідуум намагається досягти такого стану коли всі сфери його життєдіяльності розвиваються гармонічно та відповідають ступеню його уявлень про ідеал.

В реальному житті більшість орієнтована на стандартну схему освіти: старанно вчитимешся в ВУЗі – здобудеш хорошу роботу. Проте, де здобути знання і досвід як бути здоровим, самореалізуватись, розвивати духовність, стати фінансовоуспішним, створити міцну та гармонійну сім'ю і т.п. Всі ці поняття лежать або десь поза межами сучасної вітчизняної освіти та виховання, або в її теоретичній площині.

Згідно чинного законодавства України, метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. (Закон про освіту) Залишається цю декларацію реалізувати на практиці.

Протиріччя поточного моменту в цій сфері полягає у нечіткості визначення критеріїв щодо результативності вищої освіти, неузгодженості потреб особистості, суспільства, держави та вимог сучасності з одного боку з реальними можливостями вітчизняної системи вищої освіти та виховання, з іншого.

Попри всі дослідження і наукові факти, більшість громадян нашої країни усвідомлює розрив між ідеалом людського успіху та реальністю на інтуїтивному рівні. Що стосується практичних дій направлених на самореалізацію особистості – вже складніше. Як показує досвід, перші складнощі виникають на етапі цілепокладання, або моделювання своїх перспектив. Фантазії більше ніж на "дожити до пенсії" не вистачає.

В цьому моменті актуальним вбачається наявність психологічної готовності планувати та досягати результат. Розглядати яку є сенс з точки зору як функціонального так і особистісного підходів. Де функціональний розглядається як певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень досягнень при виконанні будь-якої діяльності. А особистісний – як інтегральне особистісне утворення, стійкий комплекс особистісних якостей, необхідних для успішної діяльності. Оскільки на різних рівнях та за різних обставин потреби особистості різняться. При цьому, особливої актуальності набувають такі чинники як соціальний та емоційний інтелект особистості. В даному моменті вони виконують роль каталізатора, а іноді і стимулятора реалізації інтелекту.

В загальному плані, інтелект (розум) — сукупність розумових здібностей. За допомогою розуму людина: (розумові здібності) вчиться, тобто здобуває нові знання та удосконалює свої розумові здібності; (досягнутий рівень розумового розвитку) розуміє мову та абстрактні ідеї; обдумує бажаний для неї результат (проблеми тощо) та складає план по його досягненню, а потім безпосередньо здійснює заплановане, роблячи висновки (як зі своєї діяльності, так і діяльності інших) та удосконалюючи свій практичний досвід.

Соціальний інтелект, будучи провідним компонентом успішності включення людини в соціальне життя суспільства, створює сприятливі передумови для саморозкриття, самореалізації і самоактуалізації особистості. А емоційний інтелект як здібність сприймати і виражати емоції, асимілювати емоції і думки, розуміти і пояснювати емоції, регулювати свої емоції та емоції інших.

Нібито нічого конструктивно-нового. Але якщо ці моменти перевести в площину цілепокладання на рівні вищої освіти, перейди до її філософського осмислення, отримаємо більш адаптовану до життя модель. Причому, ця модель вбачається модульною. Основу такої складають принципові моменти цільового призначення. Тоді як інструментарій їх реалізації, технології, форми, засоби змінюються відповідно до умов та аудиторії.

З одного боку, необхідно сформулювати у людини її особистісну та громадянську позицію. В контексті яких вже більш детально і предметно створити картину її майбутніх результатів за сферами життєдіяльності (сімейне життя, здоров'я, професійна орієнтація, соціальний статус і т.д.).

З іншого – не менш важливим напрямом, який може здійснюватись в деякій мірі паралельно з попереднім, є формування і розвиток інтелекту та готовності особистості (зокрема її емоційного і соціального компоненту).

Саме важливе – цей процес сьогодні є безперервним, оскільки оновлення інформації та перманентні цивілізаційні зміни створюють необхідність оновлення інформаційного супроводу індивіда та підтримання його психологічної готовності.

Здійснення цих завдань вбачається як на особистісному, соціальному так і на державному рівні. Сьогодні як ніколи, важливим є той факт, що в деяких моментах держава, як політичне утворення стала автономним по відношенню до громадян утворенням. Як система вона реалізує функцію самозбереження, яка ситуативно вступає в конфлікт з гармонійним повноцінним розвитком особистості.

Новітні цивілізаційні зміни потребують адаптації всіх сфер життєдіяльності вітчизняного соціуму, в тому числі і системи вищої освіти. Утворилося замкнуте коло: суспільство має такий рівень життя який забезпечує держава, позаяк, розвиток країни залежить від рівня розвитку її громадян.

Як стверджують більшість дослідників, можливість доступу широких мас населення України до суспільних благ (освіти, культури, медицини тощо) зможе не тільки невідловати відставання еволюції вітчизняного соціуму, а й стимулювати динаміку його розвитку. Досвід багатьох країн демонструє саме визначну роль вищої освіти у позитивних соціальних та економічних перетвореннях країни. Показовим прикладом може бути сучасний Сінгапур.

Бізнес-еліта сьогодні робить ставку на розвиток особистості як управлінця так і робітника. Шанси стати успішним підприємцем без особистісного зростання та повноцінного розвитку людини нікчемні. Дослідження проведені діловими зарубіжними виданнями (наприклад журнал Forbes) говорять про залежність успіху від взаємозв'язку академічного, емоційно-психологічного та соціального інтелекту особистості. І розглядати цю комбінацію необхідно в діалектичній єдності.

Поряд з цим, визначним моментом є взаємозалежність національних державних інтересів та особистісних пріоритетів людини. І якщо розглянути нами завдання і моделі набувають часткової (більше теоретичної) реалізації в сфері професійно-технічної та вищої освіти, то в сфері післядипломної (освіти дорослих) – сумнівно. Оскільки навіть в законодавчому плані ця сфера чітко не оформлена.

Чому на фоні інших структурних елементів вітчизняної системи освіти – так турбує положення післядипломної. Якщо розглядати можливість і необхідність розвитку особистості впродовж життя, то вища освіта результативна лише на рівні базових та стартових можливостей. Глобальні

трансформації сучасності вимагають постійної адекватної реакції як держави так і окремих її громадян в контексті розвитку і самозбереження. Завдання які висуває до індивіда час, держава, соціум та його особисті потреби формують необхідність змінюватися.

В цьому контексті злободенним є наявність такої підсистеми освіти яка готова бути: гнучкою і швидко реагувати на запити часу; доступною для всіх верств населення незважаючи на вікові і фінансові можливості; відповідати вимогам держави і особистості. Такою вбачається неформальна та інформальна складова освіти дорослих.

Загалом освіта на всіх рівнях у всіх проявах повинно бути зорієнтованим на розвиток індивідууму, його знань та досвіду в усіх сферах його життєвих інтересів. З одного боку ми отримуємо повноцінну самодостатню особистість. З іншого – організовуючи ці процеси держава зможе контролювати їх та впливати на результативність.

Як зауважує Віктор Андрущенко, історичний виклик на освічену, культурно і морально розвинену людину, здатну взяти на себе компетентну відповідальність за нові напрями суспільного поступу, залишився поки що без належної відповіді. Україна, як власне і весь світ, перебуває в розгортанні нової епохи і одночасно намагається відшукати соціальну, економічну та науково-технологічну платформу виживання, нову парадигму підготовки людини до життя, яка б забезпечила не лише адаптивне ставлення до дійсності, але й розвиток самої дійсності у відповідності до людських вимірів життя, продиктованих ідеалами часу. Центром цієї парадигми є освіта, яка розвивається як відповідь на виклики цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі.

Таким чином, в основі парадигми філософії розвитку вітчизняної вищої освіти повинні домінувати не абстрактні програми, утопічні ідеї або ностальгічні переживання, а реальні потреби й тенденції розвитку сучасного суспільства, як на глобальному так і локальному рівні, з урахуванням національних традицій та перспективного зарубіжного досвіду. Це дозволить сформувати простір та базис адекватного розвитку системи національної освіти.

Результативність освітнього процесу повинна визначати гармонійна особистість з чіткою громадянською позицією, постійною готовністю до саморозвитку і реалізації загальнолюдських цінностей. Досягнення чого вбачається через визначення правильних стандартів вищої освіти (починаючи з уточнення її місії як головного системотворчого чинника), оптимальну організацію, достатнє ресурсне забезпечення, ефективне управління. Важливим шляхом реалізації цих положень є саме євроінтеграційні процеси нашої

держави. Оскільки саме вони відповідають суспільним уявленням та очікуванням громадян України.

Тоді як післядипломна освіта покликана компенсувати поточне відставання за сферами життєдіяльності людини, створювати можливість випереджувального розвитку особистості та розвивати соціально-психологічний та емоційний компоненти інтелекту людини.

Переважає більшість людей нашої країни не планує бути злиднями, хворими, самотніми чи злочинцями. На даному етапі розвитку вітчизняного соціуму вбачається за необхідне відтворити життєздатну систему вищої освіти, яка здатна сформувати повноцінну особистість.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. П., Лутай В.С. Філософія освіти в сучасній Україні: стан та перспективи розвитку // Вища освіта України. – 2004. – № 4.
2. Закон України "Про вищу освіту" № 1556-VII від 01.07.2014 // Офіційний вісник України. – 2014 – № 63. – С.1728.
3. Квіт С. Закон «Про вищу освіту» має стати інструментом підвищення якості української освіти // Інтернет-ресурс: <http://www.mon.gov.ua/ua/actually/36471-sergiy-kvit-zakon-pro-vischu-osvitu-mae-stati-instrumentom-pidvischennya-yakosti-ukrayinskoyi-osviti>
4. Кремень В.Г. Наукове забезпечення вищої освіти України в ХХІ столітті // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 10.
5. Луговий В.І., Таланова Ж.В. Чинники і умови забезпечення якості вищої освіти в Україні в процесі євроінтеграції // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – Київ: ВПЦ Київський університет. 2010. – № 94/96. – С. 98-103.
6. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 38-51.
7. Forbes Украина // Інтернет-ресурс: <http://forbes.ua/selfeducation>.

Єрмоленко Андрій Борисович

кандидат політичних наук

доцент кафедри Філософії і освіти дорослих

Центрального інституту післядипломної

педагогічної освіти УМО АПН України

робоча адреса: м. Київ, вул. Артема, 52-А

робочий телефон: 044-481-38-41

контактний телефон: 067-520-33-78

E-mail: diamond_621@ukr.net